

Havrilenko, N. V. (2024). Comparative legal analysis of the status of human rights promotion and protection bodies (foreign experience). *Actual Issues of Modern Science. European Scientific e-Journal*, 28, 106–119. Ostrava. (In Ukr.)

DOI: 10.47451/jur2024-01-01

The paper is published in Crossref, ICI Copernicus, BASE, Zenodo, OpenAIRE, LORY, Academic Resource Index ResearchBib, J-Gate, ISI International Scientific Indexing, ADL, JournalsPedia, Scilit, EBSCO, Mendeley, and WebArchive databases.

Nataliia V. Havrilenko, Candidate of Economic Sciences (Ph.D.), Associate Professor, Department of Economics, Accounting and Entrepreneurship. Pervomaisk Educational and Scientific Institute, Admiral Makarov National University of Shipbuilding. Pervomaisk, Ukraine.

E-mail: nataliia.havrylenko@nuos.edu.ua

ORCID 0000-0002-2043-3917

Comparative Legal Analysis of the Status of Human Rights Promotion and Protection Bodies (Foreign Experience)

Abstract: For the science of constitutional law, the problem of institutionalization of relations between the state and man in the context of the development of democracy and the strengthening of the constitutional system of protection of the rights and freedoms of man and citizen is always relevant and does not cause any doubt. In legal science, you can find the opinion that this catalog, based on European values, was imposed by the West on all other countries of the world and is unsuitable for the entire population of the world. The study subject is the constitutional and legal norms of Ukraine and foreign countries, generally recognized principles and norms of international law, which regulate social relations that arise in the sphere of formation and activity of state bodies regarding the promotion of human rights and their protection in the modern world. The study object is social relations that have developed in the process of formation and activity of specialized state bodies for the promotion of human rights and their protection in Ukraine and foreign countries. The study purpose is to determine the possibility of using the positive experience of foreign state bodies in the promotion of human rights and their protection to improve the activities of the Institute of Human Rights Commissioners in Ukraine, just like to increase the effectiveness of the domestic system of human rights protection. Research methods are based on generally accepted principles of scientific knowledge of the phenomena of social reality. All these principles were embodied in the methodological cluster of our research, which consists of internally interconnected methods of scientific knowledge, such as: historical, logical, genetic, analogy, analysis and synthesis, idealization, deduction, historical-legal, formal-legal analysis, comparative legal and others.

Keywords: constitutional law, law, human rights, protection of human rights, state, legal institutions.

Наталія Вікторівна Гавриленко, кандидат економічних наук, доцент, кафедра економіки, обліку та підприємництва, Первомайський навчально-науковий інститут, Національний університет кораблебудування імені адмірала Макарова. Первомайськ, Україна.

ORCID 0000-0002-2043-3917

Порівняльно-правовий аналіз статусу органів по сприянню правам людини та їх захисту (зарубіжний досвід)

Анотація. Для науки конституційного права проблема інституціонального оформлення взаємовідносин держави і людини в контексті розвитку демократії та зміцнення конституційної системи захисту прав і свобод людини і громадянина є завжди актуальною та не викликає жодного сумніву. В юридичній науці можна зустріти думку про те, що цей каталог, заснований на європейських цінностях, було нав'язано Заходом всім іншим країнам світу і є непридатним для всього населення світу. Предметом дослідження є конституційно-правові норми України і зарубіжних країн, загальновизнані принципи і норми міжнародного права, які регулюють суспільні відносини, що виникають у сфері формування та діяльності державних органів щодо сприяння прав людини та їх захисту в сучасному світі. Об'єктом дослідження виступають суспільні відносини, що склалися в процесі формування та діяльності спеціалізованих державних органів по сприянню прав людини та їх захисту в Україні і зарубіжних країнах. Мета дослідження полягає у визначенні можливості використання позитивного досвіду зарубіжних державних органів по сприянню прав людини та їх захисту для вдосконалення діяльності інституту уповноважених з прав людини в Україні, а також для підвищення ефективності вітчизняної системи захисту прав людини. Методи дослідження базуються на загальноприйнятих принципах наукового пізнання явищ соціальної дійсності. Всі ці принципи знайшли своє втілення в методологічному кластері нашого дослідження, який складається з внутрішньо взаємопов'язаних між собою методів наукового пізнання, як: історичний, логічний, генетичний, аналогія, аналіз і синтез, ідеалізація, дедукція, історико-правовий, формально-юридичний аналіз, порівняльно-правовий і інших.

Ключові слова: конституційне право, право, права людини, захист прав людини, держава, правові інститути.

Вступ

Постановка проблеми. Для науки конституційного права проблема інституціонального оформлення взаємовідносин держави і людини в контексті розвитку демократії та зміцнення конституційної системи захисту прав і свобод людини і громадянина є завжди актуальною та не викликає жодного сумніву. В кожній окремій країні наявна функціонуюча концепція захисту прав і свобод людини і громадянина, створені ті або інші правозахисні інститути та механізми, їх повноваження та способи здійснення контролю за забезпеченням та гарантіями прав людини, які переважно залежать від державного та суспільного ладу та відповідній йому правової системи, юридичних традицій, рівня розвитку демократії, зрілості громадянського суспільства та багатьох інших факторів. Всі ці фактори створюють належні та необхідні передумови для реалізації прав людини. Однак, поряд з цим, на еволюцію та реалізацію прав безпосередньо всередині держави значний вплив здійснює міжнародне право в галузі прав людини.

Аналіз останніх досліджень і публікацій та виокремлення частини нерозв'язаної раніше проблеми. Універсальні та регіональні системи захисту прав людини пройшли доволі тривалий шлях розвитку. Прийняття Статуту ООН (*Статут...*, 2021) і створення Організації Об'єднаних Націй започаткувало створення цих систем. Саме обговорення та розробка Загальної декларації прав людини (*Загальна декларація...*, 2014) а згодом Міжнародних пактів про права людини (*Міжнародний пакт...*, 2011; *Міжнародний пакт...*, 2012) виявили різний підхід держав до прав людини та створенню механізмів їх захисту. В процесі розробки норм Загальної декларації прав людини (*Загальна декларація...*, 2014) були відхилені пропозиції щодо створення різних механізмів захисту прав людини. Держави, посилаючись на свою власну юрисдикцію та суверенітет вважали, що прийняття таких

пропозицій буде означати втручання в їх внутрішні справи, проте в ході обговорення Загальної декларації (*Загальна декларація...*, 2014), а потім і Пактів (*Міжнародний пакт...*, 2011; *Міжнародний пакт...*, 2012) було узгоджено та прийнято каталог основних прав і свобод, який наразі вважається універсальним і має обов'язковий характер.

В юридичній науці можна зустріти думку про те, що цей каталог, заснований на європейських цінностях, було нав'язано Заходом всім іншим країнам світу і є непридатним для всього населення світу. Дж. Донеллі посилаючись на те, що природа прав людини є універсальною, але певною мірою обумовлена культурою, робить висновок про відносну універсальність прав людини (*Donnelly, 1984, с. 6*). Слід згадати ще й мусульманське право, яке за своєю спрямованістю протилежне до проголошуваних у Загальній декларації принципів і норм. Попри висновки таких відомих вчених, як Лаутерпах, Шварценберг та деяких інших відносно примату міжнародного права над національним, як свідчить практика, при явній колізії норми міжнародного і національного права суддя віддасть перевагу національному законодавству (*Мухаммед, 2001; Леонова, 2002, с. 309*). М. Антонович, в свою чергу зазначає, що такі дежави, як Іран, Ірак, Колумбія, Пакістан та інші вважають принципи, закріплені в Загальній декларації такими, що суперечать їхнім цінностям та відображають лише західні стандарти (*Антонович, 2000, с. 35*).

Цікаву думку висловили О. Коверний і Н. Гавриленко відносно доволі спірного питання: чи діють права людини поряд з міжнародним гуманітарним правом під час озброєного конфлікту? Науковці вважають, що «у випадку озброєного конфлікту першорядну увагу слід приділяти гуманітарному праву (звісно, при цьому слід враховувати характер того або іншого права), оскільки саме міжнародне гуманітарне право традиційно застосовується при озброєних конфліктах. І в першу чергу, повинні застосовуватися саме його норми. Лише потім можна вести дискусію про те, чи дотримуються права людини. Відповідь на питання про те, до кого звернені Женевські конвенції, кого вони зобов'язують дотримуватися норм міжнародного гуманітарного права, не завжди здається очевидною, особливо в умовах озброєних конфліктів (*Коверний та Гавриленко, 2023, с. 223-225*).

Предметом дослідження є конституційно-правові норми України і зарубіжних країн, загальновизнані принципи і норми міжнародного права, які регулюють суспільні відносини, що виникають у сфері формування та діяльності державних органів щодо сприяння прав людини та їх захисту в сучасному світі.

Об'єктом дослідження виступають суспільні відносини, що склалися в процесі формування та діяльності спеціалізованих державних органів по сприянню прав людини та їх захисту в Україні і зарубіжних країнах.

Мета дослідження полягає у визначенні можливості використання позитивного досвіду зарубіжних державних органів по сприянню прав людини та їх захисту для вдосконалення діяльності інституту уповноважених з прав людини в Україні, а також для підвищення ефективності вітчизняної системи захисту прав людини.

Методи дослідження базуються на загальноприйнятих принципах наукового пізнання явищ соціальної дійсності – об'єктивності, системності, синергізму, всебічності, розвитку, детермінізму та спеціальних методологічних принципах пізнання соціально-правових явищ — визнання права як виразу формальної рівності, тобто загальної рівної міри

свободи та справедливості в суспільних відносинах; універсальності та неподільності прав людини; взаємозв'язку міжнародних і внутрішньодержавних принципів і норм з прав людини; врахування національної і регіональної специфіки при обранні способів, механізмів і засобів забезпечення і захисту прав людини. Всі ці принципи знайшли своє втілення в методологічному кластері нашого дослідження, який складається з внутрішньо взаємопов'язаних між собою методів наукового пізнання, як: історичний, логічний, генетичний, аналогія, аналіз і синтез, ідеалізація, дедукція, історико-правовий, формально-юридичний аналіз, порівняльно-правовий і інших.

Нормативною основою дослідження є Конституція України (*Конституція України, 1996*), Закон України про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, конституційні і зарубіжні акти іноземних держав, які стосуються питань захисту прав людини і включають нормативно-правові акти суб'єктів федеративних держав щодо питань становлення і правового регулювання органів із сприяння прав людини та їх захисту; резолюції Генеральної Асамблеї ООН (*Про Уповноваженого..., 1997*), Ради із прав людини ООН (*Резолюція..., 2022; Резолюція..., 2007; Резолюція..., 2013a*), документи міжнародних конференцій, інші нормативно-правові акти міжнародного та національного права.

Результати

Взаємодія універсальних і регіональних систем захисту прав людини

На відміну від існуючих діючих універсальних міжнародних стандартів прав і свобод людини, процес регіоналізації і створення стандартів і механізмів захисту прав людини в різних країнах світу суттєво відрізняється колосальною своєрідністю та охоплює значний проміжок часу. Цей процес характерний не нівелюванням універсальних стандартів прав і свобод людини і механізмів їх захисту, а намаганням пристосувати та конкретизувати їх відносно до інших соціально-економічних умов розвитку різних країн світу, їх культурним, історичним і релігійним традиціям. Слід зазначити, що в ісламських та деяких азійських країнах найбільш рельєфно спостерігаються відмінності між універсальним і регіональним підходом до проблем, які відносяться до прав людини. Зокрема, ісламська декларація прав людини проголошуючи практично весь перелік універсальних прав і свобод, одночасно застерігає тим, що всі вони обмежені нормами ісламського шариату, хоча в історичній перспективі ці обмеження не є перешкодою, яку не можна подолати. Слід згадати те, що зовсім недавно, а саме в середині XX ст. більшість європейських країн не визнавало пріоритет міжнародного права над національним, не визнають деякі з них його і в умовах сьогодення. Це особливо стосується заперечення пріоритету міжнародного права над конституційними нормами. Тим паче, всі вони практично визнали універсальні стандарти прав людини та механізми їх захисту. Цим самим шляхом крокують і країни, що розвиваються, що підтверджується практикою становлення та розвитку регіональних механізмів захисту прав людини в Африці та Латинській Америці.

Досліджуючи діяльність міжамериканської системи захисту прав людини, деякі вчені та політики вказують на її малу ефективність (*Резолюція..., 2013b, с. 487*). Вона залежить не

від створених процедур з розгляду міждержавних і індивідуальних скарг, а переважно, від того, яке політичне та економічне становище склалося на американському континенті.

Відносно міжамериканської системи захисту прав людини, слід відмітити таку її характерну рису, як створення початково в 1959 р. лише Комісії з прав людини. При цьому її створення відбулося не на підставі договору, а відповідно до VIII резолюції, прийнятої на п'ятій Консультативній Конференції міністрів іноземних справ Організації американських держав. Головною метою Комісії була підготовка досліджень і докладів щодо імплементації Американської декларації прав і обов'язків людини, яка була прийнята в Боготі в 1948 р.

Перелік прав і свобод, який включає в себе Міжамериканська конвенція, обмежено традиційними громадськими та політичними правами, хоча цей перелік ширше прав, закріплених в Європейській конвенції. Зокрема, Міжамериканська конвенція додатково закріплює такі права, як право на ім'я, право на громадянство, права дітей та інші.

Відносно соціально-економічних і культурних прав, то відповідно до статті 26 Конвенції, вона зобов'язує держав-учасниць лише «приймати міри» для реалізації цих прав. І лише в 1988 р. асамблея ОАД прийняла до цієї конвенції додатковий Протокол про економічні, соціальні і культурні права.

Аналізуючи функції Міжамериканської комісії і суду, можна зробити висновок, що вони багато в чому запозичені з Європейської конвенції. Так, Комісія уповноважена розглядати міждержавні та індивідуальні спори про порушення Конвенції, а правила прийнятності скарг майже ідентичні тим, які містяться в Європейській конвенції. Відповідно до ст. 61 Конвенції, міжамериканський суд розглядає спори лише тоді, коли повністю вичерпана процедура їх розгляду комісією. Лише після прийняття в 1994 році Протоколу № 11 до Європейської конвенції про захист прав людини і основних свобод, яким було ліквідовано Комісію та створено Суд, процедури розгляду спорів на європейському та американському континентах стали принципово відрізнятися.

Африканська регіональна система захисту прав людини має низку суттєвих відмінностей від європейської і американської систем, як у відношенні закріплених в межах прийнятих у ній документів прав і свобод, так і відносно створеного континентального механізму і його функціонування. Проведений аналіз цих регіональних систем дозволяє зробити висновок про те, що їх ефективність майже повністю залежить від різноманітних факторів: історичних, соціально-економічних, правових, культурних.

Слід навести думку професора Е. Цегас, яка була зафіксована в статті «Африканський суд з прав людини: рятівник прав людини в Африці?»: ...«беручи до уваги грубі порушення прав людини, які здійснюються в багатьох частинах континенту, слід бути виключно обережним в оцінці ефективності створеного механізму» (*Tsegae, 2004*). Схожої точки зору дотримується й Дж. Беккер, який відмічає, що більшість африканських держав... «більше стурбовані своїм суверенітетом підтриманням status quo, аніж захистом прав індивідів і груп населення» (*Bekker, 2007*). Саме так і відбувається, оскільки лише половина держав — членів Африканського союзу ратифікували Протокол, на підставі якого було створено Суд і ще менше з них визнали компетенцію Суду з розгляду міждержавних скарг, а також петицій індивідів і неурядових організацій. За перші п'ять років свого функціонування Суд лише у 2009 році розглянув першу скаргу проти

Сенегалу, скасувавши її, оскільки уряд цієї країни не визнав компетенцію Суду розглядати індивідуальні скарги (*Schutter, 2019, с. 953–957*).

Для того, щоб краще уявляти собі загальну ситуацію та певну логіку участі країн Африки в комплексі міжнародних договорів по правам людини, нами було сформовано таблицю (*Таблиця 1*), в якій цифрами зазначені такі міжнародні договори по правах людини:

1. Міжнародний Пакт про економічні, соціальні та культурні права 1966 р.
2. Міжнародний Пакт про цивільні та політичні права 1966 р.
3. Другий Додатковий протокол до Пакту про цивільні та політичні права про відміну смертної кари.
4. Міжнародна конвенція про заборону всіх форм расової дискримінації.
5. Конвенція про попередження і покарання злочинів геноциду.
6. Конвенція про права дитини.
7. Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації проти жінок.
8. Конвенція проти катувань і інших жорстоких, нелюдських та інших принижуючі гідність видів поводження та покарання.
9. Конвенція проти рабства.

Незважаючи на просту формальну участь в міжнародному договорі, це не обов'язково означає, що держави повинні виконувати всі його положення. І одним з важливих пунктів дослідження даної роботи є аналіз застережень, передбачених країнами Африки при їх приєднанні до міжнародних договорів по правам людини. В даному випадку доречно навести приклад Республіки Конго, яка не повинна виконувати положення ст. 13 Пакту про економічні, соціальні та культурні права, що стосуються свободи вибору батьками для своїх дітей школи, інші аніж ті, які дозволені державою. Конго у свій час зробила застереження до частин 3 та 4 ст. 13 вищезазначеного Пакту, де заявила, що дана стаття є несумісною з положеннями конституції Республіки Конго, де реалізовано принцип націоналізації освіти та державної монополії в цій галузі.

Для продовження аналізу участі країн Африки в міжнародних договорах по правам людини, доречним є розглянути передбачені до них застереження.

Щодо застережень Конго до Міжнародного Пакту про економічні, соціальні та культурні права було вже сказано, однак окрім неї застереження ще були здійснені Гвінеєю, Кенією, Лівією, Мадагаскаром, Руандою і Замбією. Так, до статті 26 (*Сматум..., 2021*) було заявлено застереження Республікою Гвінея, яке пояснювалося протиріччям даної норми принципу універсальності міжнародних договорів і демократизації міжнародних відносин. До речі, Гвінея також розглядає, як такі, що суперечать нормам Статуту ООН взагалі і резолюціям ООН по представленню колоніальним країнам і народам, зокрема, статей 1(3)2 та 143 Пакту. Відмічається також протиріччя їх Декларації про принципи міжнародного права, відповідно до якої кожна держава зобов'язана сприяти реалізації принципу рівноправності та самовизначення народів з метою ліквідації колоніалізму. Визнаючи принцип статті 10, Кенія зважаючи на складну ситуацію в даний час, не зобов'язується виконувати положення цієї статті (*Загальна декларація..., 2014*).

Слід згадати і Лівію, яка зробила застереження про те, що її приєднання до Пакту зовсім не означає визнання Ізраїля. Уряд Мадагаскара заявив застереження до статті 13

пакту, визнаючи в цілому принцип даної статті, але одночасно послався на труднощі реалізації її норми, зокрема, фінансові (*Загальна декларація...*, 2014).

Таким чином, більшість американських і африканських країн формально прийняли європейські стандарти прав людини та створені в Європі механізми їх захисту, проте реалізація основних прав і свобод в цих країнах і функціонування органів по захисту прав людини відбувається з врахуванням різної інтерпретації прав людини згідно з релігійними, моральними, філософськими та правовими цінностями, а також особливостями історичного, соціально-економічного та культурного розвитку. В цьому важливому процесі головним є не механічне нав'язування універсальних стандартів і механізмів їх захисту, а поступове їх сприйняття всіма країнами та народами.

Процеси всеохоплюючої глобалізації, які відбуваються в сучасному світі, сприяють укріпленню багатопольярного світу, в якому визнається універсалізація основних прав і свобод людини і дія подібних правових принципів і норм. Слід наголосити, що в цьому процесі універсалізація та регіоналізація прав людини не лише не суперечать один одному, а вони ще й взаємозбагачуються. На регіональному рівні, де забагато принципів і норм уточнюються і конкретизуються з врахуванням місцевих умов, універсальні стандарти поступово сприймаються. Одночасно, більшість регіональних норм сприймається на універсальному рівні і закріплюються в багатосторонніх міжнародних угодах. Такий процес взаємозбагачення призводить до зближення правових систем різних країн світу, повсюдному визнанню загальноприйнятних принципів і норм, укріпленню демократії і забезпеченню основних прав і свобод людини. Отже, процеси, які відбуваються в сучасному світі свідчать про те, що універсалізація прав людини є вже фактом, який відбувся.

Омбудсмен в механізмі забезпечення і захисту прав людини

Дослідження історії становлення інституту омбудсмена в світі дало можливість виокремити декілька моделей правового інституту омбудсмена в залежності від його ролі та місця в механізмі забезпечення прав і свобод людини:

- класичний омбудсмен, який відіграє лише побічну роль в забезпеченні прав і свобод людини та громадянина. Це зумовлене тим, що його основна задача діяльності — оптимізація роботи органів публічної влади;
- комбінація класичного омбудсмена та комісії по правах людини, оскільки його компетенцією охоплюються не лише скарги на неналежне державне і муніципальне управління, але й скарги на порушення деяких основних прав і свобод людини;
- омбудсмен — як захисник прав і свобод людини та громадянина і його основна мета полягає в сприянні реалізації основних прав і свобод людини і громадянина та побудови демократичної правової держави.

Одним з важливих досягнень демократичних перетворень в Україні є створення додаткового інституту забезпечення прав і свобод людини — Уповноваженого Верховної Ради України (надалі — Уповноважений ВРУ) з прав людини. Однак до даного часу представники науки конституційного права проявляли недостатній інтерес до діяльності несудових органів механізму забезпечення прав людини, в тому числі Уповноваженого ВРУ з прав людини.

Відповідно до ст. 101 Конституції України (*Конституція України, 1996*) парламентський контроль за дотриманням конституційних прав і свобод людини і громадянина здійснює Уповноважений ВРУ з прав людини і кожен громадянин України вправі звертатися до нього за захистом своїх прав. Інститут Уповноваженого ВРУ по правам людини в Україні являє собою сукупність існуючих на загальнодержавному, регіональному і муніципальному рівні уповноважених по правам людини, спеціалізованих уповноважених(уповноважених по правах дитини та ін.) — органів із специфічними цілями, функціями і принципами діяльності щодо забезпечення прав і свобод людини і громадянина в Україні. Основні характеристики Уповноваженого ВРУ з прав людини наведені на рисунку (*Рисунок 1*) і таблицях 2-5 (*Таблиця 2; Таблиця 3; Таблиця 4; Таблиця 5*)

За офіційною статистикою за вісім місяців 2021 року до Омбудсмена України звернулося 41566 осіб, що на 34 % більше, ніж за аналогічний період у 2020 році (*Рисунок 2*). Слід зазначити, що понад 80% осіб, які звертаються до Омбудсмена України – це особи працездатного віку, які не належать до жодної соціальної категорії. 37720 повідомлень стосуються порушень прав громадян, що на 20% більше, ніж за аналогічний період минулого року. Аналіз повідомлень показав, що третина з них стосується порушення інформаційних прав громадян, а саме: на звернення до органів державної влади, одержання публічної інформації. Зокрема, заявники скаржаться на те, що відповіді на звернення надаються з порушенням строків, які встановлені законом, а розгляд звернень здійснюється формально, порушується право ознайомлюватися з матеріалами перевірки за зверненнями та інше.

Із майже чотирьох тисяч повідомлень про порушення економічних прав — третина стосувалася права на отримання якісних фінансових послуг. Із 2,5 тисячі повідомлень про порушення права на повагу до гідності та невтручання в особисте життя, понад дві тисячі заяв пов'язані з незаконною обробкою персональних даних осіб. З них – 85% стосуються заяв про порушення прав колекторськими організаціями та фінансовими установами, які шляхом погроз та шантажу, поширення неправдивої інформації про особу та її персональних даних, вимагають виплати боргу за кредитом чи позикою, як зі своїх клієнтів, так і поручителів.

Аналіз таких повідомлень показав, що переважна їх більшість надійшла в період до набрання чинності закону «Про захист прав споживачів при врегулюванні простроченої заборгованості». Це пов'язано зі зростанням активності банків та фінансових установ з метою встигнути повернути проблемні кредити та борги клієнтів напередодні вступу в дію цього закону (*Статус..., 2000*).

Щодо позитивних тенденцій, то тут відзначається зменшення на 40% кількості повідомлень про порушення від осіб з інвалідністю, що можна пояснити наслідком впровадження Національної стратегії зі створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року та скоординованих заходів органів державної влади та місцевого самоврядування, пов'язаних з її реалізацією. Кількість звернень на телефон «гарячої лінії» омбудсмена зросла на 60%, зокрема, за аналогічний період 2020 року було 7296 звернень, а вже в 2021 році — 11719.

Якщо взяти до уваги 2023 рік, то до омбудсмена України за 2023 рік надійшло 2224 звернень, що стосувалися захисту прав осіб, які постраждали внаслідок збройної агресії

Російської Федерації проти України. За результатами плідної роботи, права 9483 осіб поновили. Слід навести ситуацію з одним з звернень, яке було від громадянки з приводу сприяння у відновленні виплати допомоги на проживання внутрішньо переміщеним особам — їй та її дітям. Заявицею було зазначено, що їй та її дітям було припинено виплату допомоги на проживання внутрішньо переміщеним особам з серпня 2023 р. Подальші спроби самостійно розв'язати проблему були безрезультатними. Тому, з метою сприяння у вирішенні справи. Секретаріат Уповноваженого ВР з прав людини скерував відповідні запити до Державної прикордонної служби України та Департаменту соціального захисту населення Чернівецької обласної військової адміністрації. За реагуванням Уповноваженого, громадянці та її дітям поновили та виплатили допомогу на проживання внутрішньо переміщеним особам в розмірі 32 тисячі гривень (*Денісова, 2021*).

Український Уповноважений ВР з прав людини не являє собою точну копію будь-якого з існуючих в світі омбудсменів, хоча при розробці закону (*Про Уповноваженого..., 1997*) за основу була взята третя модель з наведеної класифікації Омбудсменів, але з врахуванням української самобутності: культурних і правових традицій, стану соціальної сфери та економіки. На основі проведеного аналізу історії розвитку інституту уповноваженого ВРУ з прав людини в Україні, виявлені деякі фактори, які негативно впливають на процес його становлення:

- по-перше, це небажання регіональної влади мати незалежний контролюючий орган;
- по-друге, це відсутність в регіоні відповідної кандидатури на цю посаду;
- по-третє, це розрізненість правозахисних організацій, викликана як міжособистісними проблемами їх лідерів, так і об'єктивними обставинами;
- по-четверте, наявність регіональних комісій по правам людини.

В механізмі забезпечення прав і свобод людини і громадянина, основна роль уповноважених полягає в тому, щоб стимулювати застосування засобів захисту іншими державними органами та посадовими особами. Без конструктивної взаємодії з ними діяльність Уповноваженого ВРУ з прав людини та уповноважених в регіонах є доволі неефективною. Слід закріпити обов'язок реагування судових органів і прокуратури на клопотання, заяви і висновки уповноважених по правам людини.

Компетенція Омбудсменів в Україні повинна бути наступною: Уповноважений ВРУ по правам людини розглядає скарги на рішення або дії чи бездіяльність державних органів, органів місцевого самоврядування, посадових осіб, державних службовців; регіональні уповноважені по правам людини розглядають скарги на рішення або дії (бездіяльність) державних органів, органів місцевого самоврядування, посадових осіб, державних і муніципальних службовців відповідного регіону України.

На основі аналізу даних анкетування 400 жителів Миколаївської та Одеської областей віком від 16 до 55 років з питання «Чи зверталися ви за захистом своїх прав до Уповноваженого ВР по правам людини?» автором зроблено висновок про необхідність підвищення інформаційної доступності інституту Уповноваженого по правам людини.

Дискусія

Таким чином, подальшими напрямками для наукових досліджень у сфері прав людини є розширення поняття відповідальності держави перед людиною — як колективної відповідальності перед людством в рамках ООН щодо вирішення глобальних проблем (екологія, роззброєння, Світовий океан та ін.), так і індивідуальної.

Висновок

Таким чином, проведене нами дослідження дає підстави констатувати висновок про те, що кожна держава має свої особливості, власний шлях розвитку, суверенітет, економічну, політичну і воєнну безпеку, що відповідає інтересам міжнародної співдружності держав. Але наразі норми сучасного міжнародного права змінили свій адресат і якщо раніше вони були звернені до держав, то нині — на користь прав людини. Проте, вже в черговий раз механізм захисту прав людини стикнувся з догмою: співпраця з державами можлива лише за умови згоди на це самих держав. Без жодного сумніву, цей факт не міг не вплинути на зниження ефективності дій Верховного комісару ООН з прав людини.

На переконання автора, знання та визнання цінності прав людини є превентивно-конструктивним фактором запобігання довгостроковій перспективі порушень прав і свобод людини та є необхідним елементом правозахисної діяльності держави та самих її громадян щодо створення справедливого суспільства, в якому цінуються та поважаються права абсолютно кожного. Оцінивши універсальну культуру прав людини у конституційно-правовому сенсі, впливає думка про те, що вона є одним із системоутворюючих елементів демократичної держави.

Незважаючи на позитивні результати реформ, які постійно проводяться, слід констатувати недостатній рівень виконання державою головного конституційного обов'язку — захищати права і свободи людини та громадянина. Отже, формування дієвого механізму забезпечення прав і свобод людини та громадянина залишається найбільш актуальною проблемою юридичної науки і практики.

Конфлікт інтересів

Автор заявляє, що конфлікту інтересів немає.

Список джерел інформації:

- Антонович, М. М. (2000). *Україна в міжнародній системі захисту прав людини*. Київ: KM ACADEMIA. [Antonovych, M. M. (2000). *Ukraine in the international system of human rights protection*. Kyiv: KM Academia. (In Ukr.)]
- Денісова, Л. (2021). У Telegram. Кількість скарг на порушення прав людини в Україні зросла на третину. *Українська правда*. [Denisova, L. (2021). In Telegram. *The number of complaints about human rights violations in Ukraine increased by one third*. Ukrainska Pravda. (In Ukr.)]. <https://www.pravda.com.ua/news/2021/09/15/7307184/>
- За реагуванням Уповноваженого впродовж 2023 року поновили права 9483 особам, які постраждали внаслідок збройної агресії Росії проти України. (2024). *Уряд України*. [As a result of the Ombudsman's response, during 2023 the rights of 9,483 individuals affected by the armed aggression of Russia against Ukraine were restored. (2024). *Government of Ukraine*. (In Ukr.)]. https://ombudsman.gov.ua/news_details/za-reaguvannyam-upovnovazhenogo-vprodovzh-2023-

- roku-ponovili-prava-9483-osobam-yaki-postrazhdali-vnaslidok-zbrojnoyi-agresiyi-rosiyi-proti-ukrayini
- Загальна декларація прав людини ООН від 10 грудня 1948 р. (2014). *Закон*. [Universal Declaration of Human Rights of the United Nations of 10 December 1948. (2014). *Zakon*. (In Ukr.)]. http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_015
- Коверний, О., Гавриленко, Н. (2023). Права людини чи лише права озброєних конфліктів: що саме діє під час війни? *Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції «Наукове сьогодення: перспективи розвитку регіональної науки»*, 223–225. Запоріжжя-Мелітополь: МДПУ імені Богдана Хмельницького. [Koverniyi, O., & Havrylenko, N. (2023). *Human rights or only the rights of armed conflicts: What applies during war?* In *Proceedings of the All-Ukrainian Scientific and Practical Conference “Scientific Present: Prospects for the Development of Regional Science”* (pp. 223–225). Zaporizhzhia–Melitopol: Bohdan Khmelnytskyi Melitopol State Pedagogical University. (In Ukr.)]
- Конституція України. (1996). Закон України від 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України*, 30. [Constitution of Ukraine. (1996). Law of Ukraine of 28 June 1996. *Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine*, 30. (In Ukr.)]
- Леонова, Л. С. (2002). Глобалізація прав людини. *Наукові записки НаУКМА. Спеціальний випуск*, 20(2), 306–307. [Leonova, L. S. (2002). *Globalisation of human rights. Scientific Notes of the National University of Kyiv-Mohyla Academy, Special Issue*, 20(2), 306–307. (In Ukr.)]
- Міжнародний пакт про громадянські та політичні права. (2011). Закон. [International Covenant on Civil and Political Rights. (2011). *Zakon*. (In Ukr.)]. http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_043
- Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права. (2012). *Уряд України*. [International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights. (2012). *Government of Ukraine*. (In Ukr.)]. http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_042
- Мухаммед, А. Х. (2001). Міжнародно-правова наука на Близькому Сході про взаємодію міжнародного та національного права. *Право України*, 5. [Muhammad, A. Kh. (2001). International legal science in the Middle East on the interaction between international and national law. *Law of Ukraine*, 5. (In Ukr.)]
- Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. (1997). Закон України від 23 грудня 1997 р. № 776/97-ВР. *Відомості Верховної Ради України*, 1998, 20. [On the Commissioner of the Verkhovna Rada of Ukraine for Human Rights. (1997). Law of Ukraine of 23 December 1997 No. 776/97-VR. *Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine*, 20 (1998). (In Ukr.)]
- Резолюція Генеральної Асамблеї ООН від 2 березня 2022 року (A/RES/ES-11/1) і 24 березня 2022 року (A/RES/ES-11/2). (2022). [Resolution of the UN General Assembly of 2 March 2022 (A/RES/ES-11/1) and 24 March 2022 (A/RES/ES-11/2). (2022).]. <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N22/293/36/PDF/N2229336.pdf?OpenElement>
- Резолюція Ради з прав людини 5/1 «Інституціональне будівництво Ради по правам людини ООН» від 18 червня 2007 року. (2007). [Resolution of the Human Rights Council 5/1 “Institution-Building of the United Nations Human Rights Council” of 18 June 2007. (2007). UN Doc. A/HRC/RES/5/1.]. Документ ООН A/HRC/RES/5/1.
- Резолюція Ради з прав людини «Про технічну співпрацю в цілях подолання нападів на осіб, страждаючих альбінізмом». (2013а). Документ ООН A/HRC/RES/24/33. [Resolution of the Human Rights Council “On technical cooperation aimed at overcoming attacks against persons with albinism.” (2013a). UN Doc. A/HRC/RES/24/33.]. <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G13/180/13/pdf/G1318013.pdf?OpenElement>
- Резолюція Ради з прав людини 22/16 (UN Doc. A/HRC/RES/22/16) про захист прав людини в ситуаціях після лих і конфліктів. Доповідь було підготовлено та створено робочу групу для її остаточного редагування. (2013б). Редакційна група завершила свою доповідь (UN Doc. A/HRC/28/76), яка була надана на 28-й сесії Ради з прав людини. [Resolution of the Human Rights Council 22/16 (UN Doc. A/HRC/RES/22/16) on the protection of human rights in post-disaster and post-conflict situations. (2013b). The report was prepared and a working group was

- established for its final editing. The editorial group completed its report (UN Doc. A/HRC/28/76), submitted to the 28th session of the Human Rights Council.].
<https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G13/129/07/pdf/G1312907.pdf?OpenElement>
- Статус міжнародних договорів по правах людини. (2000). Документ ООН HRI/GEN/4. [Status of international human rights treaties. (2000). UN Doc. HRI/GEN/4.].
- Статут Організації Об'єднаних Націй, від 26 червня 1945 р. (2021). ООН. [Charter of the United Nations, 26 June 1945. (2021). *United Nations*.]. <https://www.un.org/en/about-us/un-charter>
- Bekker, G. (2007). The African court on human rights and people's rights: Safeguarding the interests of African states. *Journal of African Law*, 51(1), 151–172.
- Buergenthal, T. (1984). International systems for the protection of human rights. *Human Rights in International Law: Legal and Policy Issues*, 2.
- Donnelly, J. (1984). Cultural relativism and universal human rights. *Human Rights Quarterly*, 6, 400–419.
- Schutter, O. (2019). *International human rights law*. Cambridge University Press.
- Tsegae, Y. (2004). African human rights court: A saviour of human rights in Africa? *African Human Rights Court. News*. 2004 January, 2004.
-

Додаток

Таблиця 1. Результати аналізу участі країн Африки в міжнародних договорах по правам людини

	1	2	3	4	5	6	7	8	9
Алжир	X	X	-	X	X	X	-	x	-
Ангола	X	X		-	-	X	X	-	-
Бенін	X	X	-	C	-	X	X	x	x
Ботсвана	-	-	-	X	-	X	X	-	-
Буркіна-Фасо	X	X	-	X	X	X	X		
Бурунді	X	X	-	X	-	X	X	X	-
Камерун	X	X	-	X	-	X	X	X	X
Кабо-Верде	X	X	X	X	-	X	X	X	X
ЦАР	X	X	-	X	-	X	X	-	X
Чад	X	X	-	X	-	X	-	X	-
Комори	-	-	-	-	-	X	X	-	-
Конго	X	X	-	X	-	X	X	-	X
Кот-д'Івуар	X	X	-	X	-	X	X	X	X
ДРК	X	X	-	X	X	X	X	X	-
Джибуті	-	-	-	X	-	X	X	-	-
Єгипет	X	X	-	X	X	X	X	X	X
Е. Гвінея	X	X	-	-	-	X	X	-	-
Еритрея	-	-	-	-	-	X	X	-	-
Ефіопія	X	X	-	X	X	X	X	X	-
Габон	X	X	-	X	X	X	X	C	-
Гамбія	X	X	-	X	X	X	X	C	-
Гана	-	-	-	X	X	X	X	-	X
Гвінея	X	X	-	X	-	X	X	X	X
Гвінея Бісау	X	-	-	-	-	X	X	X	X
Кенія	X	X	-	-	-	X	X	X	-
Лесото	X	X	-	X	X	X	X	-	X
Ліберія	C	C	-	X	X	X	X	-	-
Лівія	X	X	-	X	X	X	X	X	-
Мадагаскар	X	X	-	X	-	X	X	-	-
Малаві	X	X	-	X	-	X	X	X	-
Малі	X	X	-	X	X	X	X	X	X
Мавританія	-	-	-	X	-	X	-	-	X
Маврикій	X	X	-	X	-	X	X	X	-
Марокко	X	X	-	X	X	X	X	X	X
Мозамбік	-	X	X	X	X	X	X	X	-
Намібія	X	X	X	X	X	X	X	X	-
Нігер	X	X	-	X	-	X	X	X	X
Нігерія	X	X	-	X	-	X	X	c	-
Руанда	X	X	-	X	X	X	X	-	-
Сан-Томе	-	-	-	-	-	X	-	-	-
Сенегал	X	X	-	X	X	X	X	X	X
Сейшели	X	X	X	X	X	X	X	X	X
Сьєра-Леоне	X	X	-	X	-	X	X	c	-
Сомалі	-	X	-	X	-	X	-	x	-
ПАР	X	X	-	X		X	X	X	X
Судан	X	X	-	X		X	-	-	X
Свазіленд	-	-	-	X		X	-	-	
Того	X	X	-	X	X	X	X	X	X
Туніс	X	X	-	X	X	X	X	X	
Уганда	X	X	-	X		X	X	X	
Танзанія	X	X	-	X	X	X	X	-	
Замбія	X	X	-	X		X	X	X	
Зімбабве	X	X	-	X	X	X	X	-	

Складено на підставі (Bekker, 2007, с. 2-326; Schutter, 2019, с. 3-93)

Таблиця 2. Характеристика Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини за місцем роботи

Посада	Показник, кількість посад	%
Керівник (начальник управління, відділу, підрозділу) Секретаріату Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини	76	21,59%
Представник Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини	24	6,82%
Співробітник Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини	251	71,31%
Уповноважений Верховної Ради України з прав людини	1	0,28%
Разом	352	100,00%

Таблиця 3. Характеристика Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини за рівнем освіти

Посада	Показник	%
Центральний офіс	308	87,50%
Регіональний офіс	44	12,50%
Разом	352	100,00%

Таблиця 4. Характеристика Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини за місцем роботи

Рівень освіти	Показник	%
Атестат про повну середню освіту	7	1,99
Випускник університету	317	90,06
Післядипломна освіта в університеті	27	7,67
Професійна кваліфікація	1	0,28
Разом	352	100,00

Таблиця 5. Характеристика Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини за інвалідністю

Інвалідність	Показник	%
Ні	339	96,31
Так	13	3,69
Разом	352	100,00

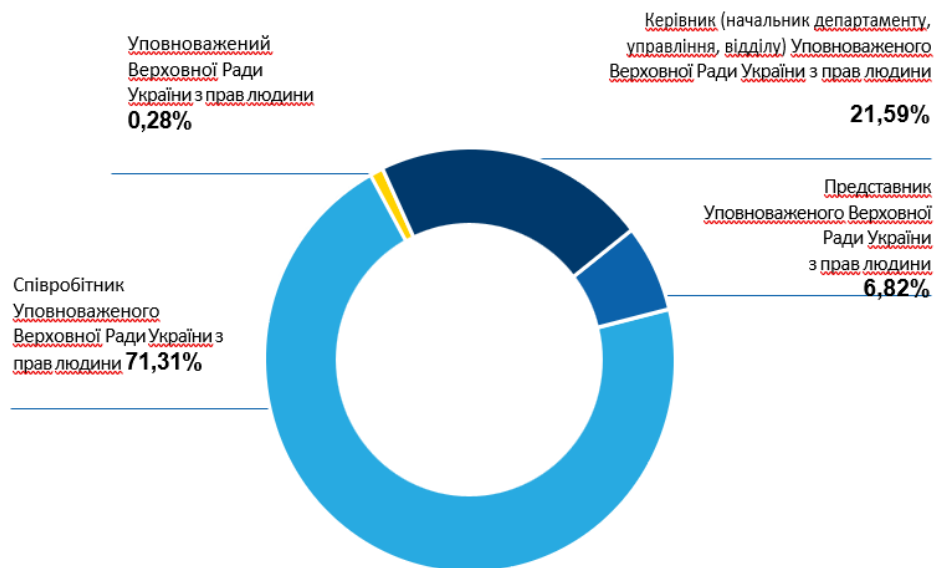

Рисунок 1. Характеристика Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини за посадами

Особи, які звернулися з повідомленнями про порушення прав станом на 01.09.2021

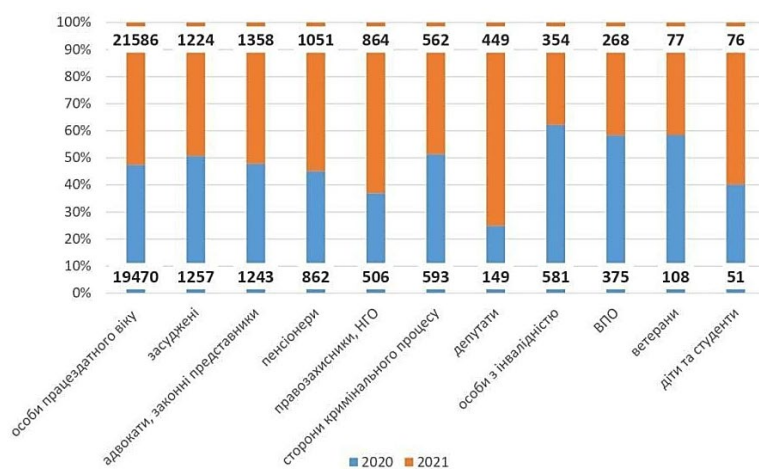

Рисунок 2. Особи, які звернулися з повідомленням про порушення прав людини